

VASILE MIFTODE, Migrațiile și dezvoltarea urbană,

Iași, Edit. Junimea, 1978

Migrațiile și cele două medii ale societății noastre. În literatura noastră sociologică s-au ridicat în ultimii ani exigențe pentru o mai riguroasă formulare a conceptelor de „rural”, „urban”, „urbanizare”, care stau la baza analizelor privind dezvoltarea sistemului de medii sociale ale omului. Problema are desigur, în primul rând, un caracter teoretic. Conceptele acestea își au locul fundamental în sociologia rurală și în cea urbană, ele privind, în esență, obiectul disciplinelor respective. Metodologic, ele stau la baza demersului măsurării (implicând modelarea și orientarea științifică) în lumea fenomenelor urbanului și ruralului. Dar problema își are și latura ei aplicativă, nu mai puțin importantă. Elementele informaționale bazate pe datele măsurării statistice, se transmit în acțiunile strategice și programele concrete de sistematizare și dezvoltare în domeniul ruralului și urbanului (sistematizare rurală, sistematizare urbană etc.). Nu se poate asigura conținutul științific al acestor acțiuni și programe fără o clară definire a conceptelor cu care operăm în cadrul lor. Problema nu este numai a sociologiei românești. Ea capătă, însă, în cazul țării noastre o însemnătate deosebită. Satul, expresie vie a ruralului, sediu specific al tradițiilor și energiilor creatoare poporane, reprezintă pentru țara noastră o imensă moștenire. Valorificarea acestei moșteniri pe treptele dezvoltării moderne este luată în considerare în țara noastră — prin programele de partid și de stat — nu numai ca o necesitate economică și socială, ci și ca o problemă majoră pe drumul afirmării personalității naționale și culturale a poporului român. Programe concrete de mare amploare, cum ar fi cele care privesc sistematizarea rurală și urbană în țara noastră și, care, în strinsă legătură cu sistematizarea, repartizarea și dezvoltarea forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, mobilizează și pun în valoare uriașe energii creatoare și mijloace tehnico-materiale. Totul este orientat în perspectiva construirii societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră. În perspectiva acestei societăți, civilizația noastră rurală, ridicată pe culmile pro-

gresului, își capătă locul și rolul ei de neînțeles.

În opoziție cu aceste exigențe, care pleacă de la criteriul tipologic în definirea și studiul comunităților umane, își face locul în sociologia românească criteriul global de considerare și tratare a procesului de dezvoltare a celor două medii (rural și urban) ale societății noastre. Dezvoltarea urbană, în sensul acestui criteriu (și concept), este un proces care înglobează fenomenele de dezvoltare din ambele medii, fie de structură sau esență urbană propriu-zisă, fie de structură sau esență rurală. Procesul istoric de apropiere a satului de oraș, de punere pe picior de egalitate a celor două structuri, pus în lumină de Marx, este interpretat în sensul acestui concept ca un proces de „urbanizare totală”. Funcțiunile specifice ale agriculturii și particularitățile structurale și organizaționale ale sectorului agricol sînt considerate ca solubile în sistemul specific al industriei.

În prima sferă conceptuală se înscrie cartea publicată de sociologul ieșean Vasile Miftode pe tema migrațiilor și dezvoltării urbane.

Cartea ne reține atenția, îndeosebi, prin contribuțiile pe care le aduce la o mai clară înțelegere și definire a fenomenului rural contemporan în fața migrațiilor rural-urbane și a dezvoltării urbane. Deși titlul ei nu anunță explicit acest aspect al problemei (în ansamblul tematic el este cuprins), acesta este aspectul care mi se pare că și face loc pe primul plan în cercetare și în cuprinsul cărții, ceea ce nu este deloc în paguba ei. Din contră. Aspectul acesta, care prezintă deschideri spre o problemă de cea mai mare actualitate și importanță, a fost destul de neglijat în cercetările din ultimele două decenii. Procesul de remodelare rurală, ca rezultat al trecerii agriculturii într-un nou prag istoric, în condițiile revoluției tehnico-științifice, a fost privit mai mult în umbra creșterii urbane, sub semnul declinului integrării sale în sistemul economic trisectorial. Vasile Miftode, în lucrarea sa, scoate ruralul din această umbră; îl privește din perspectiva mai promițătoare a locului și funcționalităților sale specifice în ansamblul

formelor și valorilor de mediu social pe care omul și le-a dezvoltat în legătură cu natura și exigențele particulare ale activităților sale. Plecând de la considerentul că migrațiile demografice „constituie indicatorul cel mai puternic al schimbului de elemente, norme și valori materiale și spirituale, precum și al transferului de populație între diferite zone și localități, îndeosebi între centrele rurale și cele urbane” (p. 13), autorul sesizează, în raporturile de interdependență dintre sat și oraș, un gen de „metabolism” rural-urban cu un rol activ în formarea unei diversități de societăți în peisajul global al societății contemporane, în care sînt caracteristice și deschise spre progres cele două tipuri principale de societate, cea rurală și cea urbană. „Sub influența migrațiilor agro-industriale — spune autorul, punctînd momentele de prag — satul a suferit profunde transformări în domeniul demografic. De la un echilibru relativ, ruralul trece printr-o fază de suprapopulare relativă (ruptură între densitate, venituri și posturi de muncă) și ajunge într-o fază de depopulare relativă (emigrarea surplusului de populație). În mod normal, „metabolismul” rural-urban ar trebui să se oprească la această fază, în care urbanul se dezvoltă într-un ritm mai rapid dar nu pune în pericol existența ruralului”. (...). „Realitatea socială este însă mai complexă — observă autorul — și procesul migrațiilor o dată declanșat ia o formă ireversibilă, datorită intervenției unor factori, mai ales de ordin subiectiv, dacă nu este dirijat și stăpînit” (p. 93). Aceasta este faza asupra căreia se oprește foarte util autorul în cercetarea sa și pe care o scrutează, îndeosebi, sub aspectul atât de complex, dar atât de neglijat, al prefacerilor din rural.

Metodologic, cartea lui Vasile Miftode este rezultatul unei cercetări zonale, ea răspunzînd, prin aceasta, exigențelor pe care le ridică în general cunoașterea socială. Caracteristica zonală definitorie a ruralului (cu agricultura în centrul său) atrage în cercetare elementele specificității zonale, care tind să îmbogățească peisajul general al formelor și valorilor dezvoltării. Încercările de simplificare și generalizare excesivă în acest domeniu se soldează de regulă printr-o cunoaștere doar de departe a fenomenelor și problemelor ruralului. Din contră, geniul creator particular și experiențele omului din fiecare zonă constituie surse de noutate în cercetare*

* Faptul că cercetările în domeniul fenomenului rural au rămas în mare măsură deficitare se explică în mare parte prin exigențele metodologice particulare ale domeniului. Agricultura și ruralul, ca realități specifice zonale, atrag în cercetare metoda zonală, care-și are problematica ei complexă.

Autorul pleacă de la o orientare clară în această privință, fiind cunoscut încă din lucrările sale anterioare ca adept al acestui gen de cercetare ca și al metodologiei inițiate de școala sociologică românească condusă de prof. Gusti.

Principala problemă pe care autorul o pune în discuție în prima parte a lucrării sale este cea a conceptului sociologic de zonă care își are, desigur, rolul său activ în orientarea relațiilor și dezvoltării rural-urbane, iar practic are un rol fundamental în delimitarea ariei cercetării.

Problema a constituit în 1971 obiectul unei dezbateri sociologice la Iași**, la care a participat și autorul. În spiritul acelei dezbateri și a concluziilor ei esențiale autorul a luat în considerare conceptul de zonă complexă și de complementaritate rural-urban, care presupun considerarea (și evaluarea) relațiilor dintre cele două medii, în funcție, de principile de echitate economică și socială ce stau la baza lor. Funcționalitatea specifică a celor două părți din ansamblul social duce în mod necesar la relații de complementaritate între ele. Deschis înțelegerii dinamice și echilibrate a celor două tipuri principale de medii (rural și urban), acest concept este opus conceptului de „zonă de influență urbană”, cu care s-a operat în mod caracteristic în sociologia burgheză și care admite (implicit) ideea de superioritate imuabilă a structurii urbane față de cea rurală, și ca atare, de subordonare a ruralului față de urban. Sociologia marxistă în care, prin contribuția novatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, s-a ajuns la conceptul de „societate socialistă multilateral dezvoltată”, exclude o astfel de subordonare și, în mod logic, și decalajele care decurg din ea.

Cercetarea pe care o pune Vasile Miftode la baza cărții sale are ca arie experimentală (de verificare a ipotezelor emise) aria județului Iași, numită de autor „zona Iași-Bahlui”. Zona este caracterizată, în perioada cercetării (1967–1977), de o accelerată creștere urbană — în strînsă legătură cu dezvoltarea platformei industriale a municipiului Iași (de la 179,7 mii populație urbană în 1966 la 332,8 mii în 1977), dar și de menținerea unui ridicat grad de ruralitate (71,0 % populație rurală în 1966 și 54,4 % în 1977). Acești indicatori relevă interesul ce-l prezintă zona pentru problema migrațiilor rural-urbane, cu cele două laturi (deschideri) în care își angajează efectele: creșterea urbanului și decongestionarea și restructurarea ruralului. Cu aceste caractere, zona „Iași-Bahlui” asigură cercetă-

** Conceptul sociologic de zonă, Centrul de științe sociale, LITO, Iași, 1971.

torului bogate elemente pentru studierea relațiilor și interacțiunilor dintre medii.

Complexul zonal abordat, proces de remodelare (proces dinamic, dar încă departe de a fi încheiat), i-a pus cercetătorului destule probleme privind aplicarea practică a conceptului de zonă complexă rural-urbană, pentru care în principiu își exprimă opțiunea (p. 133—140). În stadiul de prefacere și omogenizare în care se află zona, în care influența urbanului asupra ruralului este mult precumpănitoare în raport cu influența inversă, indicatorii relațiilor rural-urbane nu relevă un echilibru armonios și dinamic între cele două părți. Un astfel de echilibru și relațiile de complementaritate pe care le implică definesc, în momentul actual, mai mult un proces decît o realitate. Pe drept cuvînt își pune deci cercetătorul întrebarea dacă într-o astfel de situație se poate opera practic în cercetare cu conceptul de zonă complexă (bazat pe ideea relațiilor de echilibru între părți).

Sub aspectul metodei, răspunsul autorului prezintă atît interes practic, cît și teoretic. Practic, autorul pleacă de la ideea că indicatorii statistici concreți, reflectînd o realitate, constituie un demers metodologic în acțiunea de delimitare a arilor zonale pentru cercetare. Ei constituie un criteriu de identificare (și măsurare) a elementelor de specificitate pentru zona în studiu în raport cu zonele învecinate. Dacă, în etapa actuală, sistemul acestor indicatori relevă influența urbană ca o realitate, este firesc ca aceasta să fie evaluată și cuprinsă în conceptul operațional de care avem nevoie. Dar, în același timp, nu se poate pierde din vedere procesul de emancipare a satului în condițiile dezvoltării sale moderne. Un sistem de indicatori statistici ai domeniului nu se poate concepe fără o orientare clară a lui și spre tendințe. Raporturile de subordonare a satului față de oraș își au caracterul lor istoric. Evoluția spre omogenizarea nivelelor de cultură și civilizație a celor două medii este și ea o realitate măsurabilă. Îndeosebi, în condițiile dezvoltării socialiste, „o asemenea evoluție este nu numai previzibilă, dar și reală în spiritul ei. Ea este înscrisă în planuri și modele normative pentru etapele următoare de dezvoltare” (p. 137). Într-o astfel de etapă, în mers rapid spre un nou prag istoric al ruralului și al relațiilor rural-urbane, evident, conceptul de zonă (ca demers metodologic în cercetare) nu poate fi definit în mod exclusiv după un criteriu sau altul, ci după o problemă specifică mai complexă, scoasă la suprafață de realitatea de etapă. Se conturează, aici, locul unui concept specific perioadei în care raporturile de subordonare ale satului față de oraș sînt pe cale de a fi înlocuite cu raporturi de coordonare, în virtutea principiului de complementaritate funcțională

a celor două structuri. Teoretic, Vasile Miftode își atrage meritul de a veni cu contribuții la definirea unui astfel de concept.

În vederile lui Vasile Miftode, conceptul caracteristic perioadei de trecere spre echilibru în relațiile rural-urbane, apare mai mult ca un concept de zonă de influență urbană, amendat cu elemente ale conceptului de zonă complexă (de complementaritate funcțională) rural-urbană. Autorul pleacă în analiza sa de la ideea că influența urbană globală, în condițiile perioadei de trecere pe care o parcurgem, poate fi descompusă într-un sistem de influențe „specifice” (particulare), privind aspecte și fenomene particulare, ca forța de muncă, cultura, instrucția medie și cea universitară, deservirea comercială sau cea sanitară, transporturile etc. Fiecare din aceste componente își exercită acțiunile și efectele într-un anumit spațiu (spațiu specific), în aria mare a influenței urbane globale. Se sesizează, în felul acesta, existența în jurul oricărui centru urban a unui sistem de zone (sau subzone), pe care autorul le numește „zone specifice de influență a centurilor urbane” (p. 140). Ideea mi se pare teoretic fructuoasă. Influența urbană, astfel disociată, este trecută oarecum în *sistemul relațiilor*, ceea ce poate însemna și „influență”, dar înseamnă neapărat mai mult decît atît. Sistemul relațiilor implică ideea de reciprocitate și de măsurare a intrărilor și ieșirilor, ceea ce este foarte important în problematica formulării unui concept de zonă sociologică. Mi se pare clar că o zonă de relații rural-urbane (relații care la un moment dat pot fi încheitate și se cer evaluate ca atare) înseamnă în esență altceva decît o „zonă de influență urbană”.

Vasile Miftode merge în abordarea acestor probleme pe un teren puțin străbătut și nu este surprinzător că pot apărea în aceste condiții unele ezitări în formularea propozițiilor sale. Rămîne însă, pe linia majoră a problemei, de neînlăturat constatarea că, chiar dacă propozițiile formulate nu reflectă totdeauna o elucidare a problemelor puse, ele au cel puțin calitatea de a introduce elemente noi în dezbateri.

Caracterizarea și reevaluarea fenomenului contemporan de creștere urbană și dezvoltare modernă a ruralului, asupra cazului concret al zonei „Iași-Bahlui”, înscrinduse în problematica de fond a lucrării, ocupă în structura ei, așa cum este și firesc, partea ei dominantă și de bază. În această parte se verifică conceptele metodologice propuse și tot aici ies în evidență formele specifice ale dezvoltării, în funcție de realitățile și condițiile zonale particulare, legile locale (zonale) care își

transmit nuanțele lor în legile generale ale dezvoltării. Geniul creator al omului zonei, cu valorificarea tradițiilor zonale, este atras astfel în circuitul vast al valorilor universale. Îndeosebi, pe această cale, își capătă o cercetare sociologică originalitatea și valoarea sa.

Dacă primele capitole ale cărții (I—VI) cuprind importante referiri critice la conceptele metodologice și de bază aplicate în domeniul migrațiilor și dezvoltării mediilor sociale, precum și interesante informații asupra dezvoltării satului și orașului de-a lungul istoriei (îndeosebi asupra „suburbanizării” și zonelor de „banlieu”), capitolele VII și VIII au un caracter foarte concret, ele fiind pline de date statistice și de anchetă asupra migrațiilor rural-urbane și interurbane în zona de studiu. Dar migrațiile nu sînt privite decît ca „un mijloc de înțelegere mai adîncă a transformărilor reale care se produc în societate, în primul rînd în amplul proces al mobilității sociale” (p. 167). Problemele de fond, pe care și le pune autorul, vizează îndeosebi creșterea urbană contemporană (cu problematica internă a fenomenului) și, în paralel, modificările ce se produc în structura ocupațională și socială a satului, aflat în plin proces de modernizare. Se scoate în evidență în această parte modelul de dezvoltare centralizată a industriei județului în orașul Iași („nucleul zonal”) și fenomenul de polarizare aproape unilaterală a populației sătești, devenite supranumerică prin progresele tehnico-științifice revoluționare intervenite în agricultură. Se identifică și se definesc și formele variate de migrații rural-urbane ce au loc în zonă, în condițiile acestui model de industrializare și, în legătură cu ele, diferențierea de tipuri a structurilor de la o subzonă de migrație la alta subzone care beneficiază de condiții favorabile navei zilnice, altele în care a devenit obligatoriu transferul rezidențial al migranților în centrul de polarizare etc.).

Specifică este în zona de studiu relația dintre curba industrializării și cea a urbanizării. Deși procesul de industrializare este caracterizat în această zonă de o serie de valori care depășesc mult mediiile respective pe țară, procesul de urbanizare rămîne sensibil sub mediiile țării. Este o problemă asupra căreia autorul se oprește nu numai cu date și elemente constatative, ci și cu analize, interpretări și sugestii, în care sînt evaluate tendințele și potențialitatea specifică ale zonei. Marele potențial demografic al zonei (cu baza în rural) stă desigur la baza explicației fenomenului. Și evident, tot de la acest prețios factor zonal, se cer privite problemele și orientarea în acțiunea de optimizare a structurilor economice și sociale și de trasare a căilor privind dezvoltarea în continuare a județului. În acest sens, autorul face referiri de conținut cu privire la tendințele reale ale

fenomenelor, ca și la programele și acțiunile concrete ce sînt în desfășurare la nivelul județului. Apariția unor noi centre industriale și urbane în zonă, ca și faza nouă în care a intrat dezvoltarea industriei în orașele Pașcani, Tîrgu Frumos și Hîrlău, constituie aspecte reale ale concretizării principiilor apropierei activităților industriale din toate zonele și subzonele țării, în ideea majoră — formulată cu un profund spirit realist și cu clarviziune de secretarul general al partidului nostru — de „a asigura rămînerea în zonele și județele respective a populației...” și a valorifica în felul acesta întregul potențial de resurse (umane și naturale) de care dispunem pe terenul patriei noastre.

În lumina acestor principii și orientări privește Vasile Miftode problemele migrațiilor și ale remodelării mediilor sociale ale omului în zona „Iași-Bahlui”. Autorul se apropie de problemele specifice ale zonei, cu răspunderea, dar și cu căldura sociologului care a străbătut zona și s-a legat de oameni și de problemele lor, evaluîndu-le experiențele și dinamismul cu care acționează în procesul de ridicare a vieții lor pe un nou prag istoric, pragul societății socialiste multilateral dezvoltate. Acest mod de a privi problemele asigură un conținut bogat lucrării. Fenomenul rural contemporan, privit în spiritul gîndirii reale, capătă contururile unui fenomen în care declinul de care se vorbește atît de mult astăzi nu este decît o aparență. Perspectivile ruralului se deschid de pe noua poziție pe care tinde să și-o ocupe sectorul agricol în sistemul economic trisectorial modern.

Se pierd oare valorile specifice ale ruralului în condițiile trecerii lui pe o nouă treaptă de civilizație? Sau aceste valori tind să-și ocupe locul lor în modelele culturii și civilizației umane de perspectivă?

Răspunsul pe care-l dă Vasile Miftode la această întrebare se cere privit cu mult interes. Societatea rurală, după cum vede autorul problema — și, personal, subscriu la acest punct de vedere — rămîne o realitate socială distinctă, nu în funcție de un anumit număr, mai mare sau mai mic, al celor care o compun, ci în funcție de specificitatea comportamentului lor, de genul de comunitate pe care-l creează, de valorile sociale cu care societatea lor (ca tip al societății globale) participă la îmbogățirea patrimoniului social-național și universal.

N-aș putea încheia aceste însemnări și aprecieri asupra cărții lui Vasile Miftode fără a reține interesul ce-l prezintă concluziile teoretice ale cărții, prezentate sub forma unui sistem de paradigme și a unui sistem de ipoteze sub titlul „Elemente pentru o teorie a migrațiilor și a dezvoltării urbane” (Cap. IX).

În concepția autorului, aceste materiale concluzionale pot constitui „instrumente de lucru” pentru investigațiile viitoare asupra problemei. Aș putea înțelege că autorul le consideră ca atare chiar pentru investigațiile sale, în continuare, asupra problemei (și poate în primul rând pentru acestea). Oricum, ele prezintă interes, atât prin propozițiile și ideile pe care le conțin, cât și prin întrebările pe care le atrag.

Se poate aprecia că modelele acestea merg spre esențializarea fenomenelor care au constituit obiectul cercetării în acest caz, ceea ce este foarte important în procesul cunoașterii și în elaborarea informației zonale, care se cere implementată în procesele de decizie referitoare la programele de dezvoltare în perspectivă a urbanului și a ruralului.

Prof. Al. Bărbat (Iasi)

ALECU AL. FLOAREȘ, *Mobilitatea populației*, Iași, Edit. Junimea, 1977

Cartea pe care am dori s-o supunem atenției cititorilor prezintă o amplă analiză a zonei Iași din punctul de vedere al transformărilor prin care a trecut și trece populația ocupată în diferitele sectoare de activitate. După cum o caracterizează și tovarășul H. H. Stahl, ea „este o lucrare de mare actualitate, recomandându-se — prin problematica științifică și calitățile didactice — drept un model al cercetărilor sociologice și economice zonale, în domeniul mobilității sociale, rezidențiale și profesionale”. Larga arie tematică a impus autorului o abordare teoretică și metodologică bogată, în care demersul investigației purtate pe diferite planuri se ridică la generalizări științifice capabile a sesiza unii factori esențiali ai dinamicii social-economice a populației, condițiile acestei dinamici cu elementele sale înnoitoare, dar și cu greutățile, contradicțiile și disfuncționalitățile sale. Bineînțeles se vor putea ridica — așa cum vom încerca și noi — și unele obiecții, rezerve, întrebări față de unele dintre modalitățile de abordare sau concluziile la care se ajunge, dar o analiză obiectivă va trebui să recunoască valoarea de ansamblu a tratării, efortul reușit de prezentare sintetică a diferitelor dimensiuni legate de mobilitatea populației zonei, modul de folosire a bogatei documentări faptice (în care datele statistice se îmbină cu cele rezultate din cercetări concrete personale) pentru construirea unei explicații teoretice pertinente. O caracteristică pe care am dori s-o reliefăm separat se referă la spiritul realist în care sînt privite procesele mobilității socioprofesionale a populației din zona Iași, perspectivă care, depășind tabloul idealizant și neeficient, oferă cadrul formulării unor propuneri de reală aplicabilitate practică, legate de conducerea și optimizarea unor procese sociale.

O tratare atât de amplă a problemei impune, de la început, existența unui cadru concep-

tual foarte bine formulat în scopul conducerii discuției teoretice spre o cit mai totală și profundă „converțire” a datelor în concluzii științifice de nivel cit mai ridicat. Chiar dacă uneori bogatul material factual nu este suficient selectat, în esența sa, autorul oferă o schemă conceptuală de mai mare deschidere ce este fidel urmată de-a lungul analizei și care permite realmente supunerea faptelor exigențelor gândirii teoretice. Depășind modul simplist în care unele analize folosesc indicatorii ca o simplă listare de date, autorul încearcă (și în foarte mare măsură reușește) să elaboreze un sistem de indicatori grupat pe șapte dimensiuni. Prezentînd exigențele epistemologice și metodologice ale sistemului de indicatori statistico-sociali (conținutul real, capacitatea de a reflecta tendințele generale, comparabilitatea pe plan intern și mondial, aplicabilitatea la actul de planificare și conducere) autorul evidențiază o înțelegere modernă, corectă a conceptului de „indicatori statistico-sociali” ca „mărimi rezultate din prelucrarea unor informații primare și care sînt încadrați într-un sistem unitar, pot evidenția evoluția în timp a stării economice, sociale și politice a unei noțiuni sau subdiviziunii componente a acestora” (p. 42). Așadar, indicatorii nu sînt fapte „primare”, ci construcții prin care se face o evaluare, o apreciere a „realizărilor societății prezente și viitoare în raport cu normele, cu valorile și cu obiectivele sale” (p. 42).

Această înțelegere a „indicatorilor” ca elaborări teoretice permite dezvăluirea caracterului ideologic angajat al studiilor sociale, căci selectarea, evaluarea, ierarhizarea faptelor în procesul încercării lor cu semnificație epistemologică de a indica (a măsura) fenomene și procese mai complexe este rezultatul demersului de cunoaștere și interpretare ideologică a realității sociale. Sistemul de

indicatori propuși de Al. Floareș (p. 45-47) încetează, astfel, a fi o simplă cale de a măsura (cît mai minuțios chiar) faptele, ci se ridică la nivelul unor scheme teoretico-conceptuale ca bază a elaborării unei explicații științifice, în care definițiile, ipotezele, generalizările și concluziile se articulează într-o viziune unitară asupra domeniului analizat. Și în acest aspect al lucrării se mai pot purta unele discuții, după părerea noastră sistemul de indicatori comportînd încă unele perfecționări căci, pe de o parte, el nu este structurat pe un sistem conceptual explicit formulat și, pe de altă parte, unele elemente prezentate ca indicatori nu satisfac valențele acestora (fiind dimensiuni complexe sau concepte foarte abstracte ce ar necesita „desfacerea” lor în dimensiuni și, ulterior, corelarea cu indicatori — în special punctele 5 și 7 din schema propusă). Aceste exigențe sînt conștientizate și de autor, ce-și consideră schema ca o ipoteză ce va putea fi confirmată sau infirmată de analiza concretă a realității (p. 47) și, așa cum este normal într-un proces complex al cunoașterii științifice, solicită gîndirea și evaluarea critică în scopul continuării acestui demers la care s-a angajat.

Care este cadrul social real în raport cu care se analizează mobilitatea populației? În urma unei analize bine conduse teoretic și metodologic, autorul arată: „Tendențele ce se manifestă în zona cercetată în ceea ce privește deplasările sociale, comparate cu situația înregistrată în acest domeniu pe plan mondial, confirmă că Iașul se află într-o fază dublă, una specifică civilizației industriale, alta corespunzătoare revoluției științifice și tehnice. Aceasta atestă faptul că zona Iași parcurgînd industrializarea socialistă în condițiile revoluției științifice și tehnice, parcurge simultan ambele etape” (p. 60).

Confluența acestor două procese transformatoare majore produce mutații profunde în modul de viață al locuitorilor zonei Iași, mobilitatea populației aparînd atît ca un efect dar și ca o cauză a unor modificări calitative fundamentale, luate în considerație de autor.

Lucrarea pune în evidență, în mod documentat și bine argumentat, această dialectică a schimbărilor, dînd (după cum s-a mai menționat) o imagine de ansamblu a dezvoltării și perspectivelor zonei Iași. Analiza acestei mari diversități de procese a ridicat numeroase exigențe de ordin teoretico-metodologic, legate de definirea și cadrul de abordare a mobilității socioprofesionale și a implicațiilor sale multiple. În acest sens, am dori să remarcăm contribuția teoretică reală a autorului la elucidarea unor domenii aflate încă în dezbaterile specialiștilor (și nu numai din țară de la noi), unele puncte de vedere

originale sau noi perspective prezente în lucrare și care merită a fi evidențiate.

Înainte de a începe discutarea unor probleme, autorul oferă cititorilor definiții clare asupra principalelor concepte folosite, plasînd — de la bun început — demersul său într-un cadru teoretic bine conturat și, de cele mai multe ori, deosebit de eficient. Reținem cîteva din elementele teoretice ce ni s-au părut mai importante sub aspectul contribuției personale a autorului. Definind mobilitatea socială ca reprezentînd „mutațiile intervenite în structura socială, schimbarea statutului social al populației și evoluția raportului dintre clase și grupări sociale” (p. 26), lucrarea aduce ca aspect mai deosebit față de alte modalități de a concepe mobilitatea socială ideea evoluției raporturilor dintre clase și grupuri sociale. Această dimensiune a mobilității sociale (în afara celei referitoare la procesul de trecere a unui individ sau grup de la o clasă la alta, sau un strat la altul, în cadrul aceleiași clase) are în vedere schimbarea distanțelor sociale între clase, locul ocupat de fiecare clasă în cadrul structurii de clasă, atitudinile reciproce ale claselor, relațiile de interes etc. Atrag atenția precizările și definițiile date proceselor de integrare, socializare, adaptare, adaptare urbană, fluctuație și analiza raporturilor dintre ele.

După cum se știe, literatura de specialitate nu consemnează un consens în modul de definire a acestor concepte, autorul aducînd aici un punct de vedere personal chiar dacă unele clarificări s-ar cere a se avea în considerație în continuare. Definirea distinctă a integrării în condițiile socialismului depășește modul abstract (și ineficient) în care unii tratează acest proces ca o relație general valabilă, în afara specificului relațiilor de clasă ce guvernează raportul individului cu mediul integrator. De asemenea, reținem ideea după care integrarea „vizează ridicarea subiectului la gradul de înțelegere conștientă a cerințelor impuse de statutul întreprinderii și al profesiei, proces care poate fi considerat drept încheiat atunci cînd au fost asimilate și însușite toate condițiile impuse de aceste statute” (p. 114). În acest sens, integrarea se desfășoară pe două planuri corelate (întreprindere și profesie), vizînd atît planul subiectiv (înțelegerea conștientă), cît și cel practic-comportamental (asimilarea condițiilor impuse de întreprindere și profesie). Rămîne, credem, discutabilă conceperea integrării ca „un proces uman rezultat în urma mobilității socioprofesionale” (p. 114) ceea ce ar restrînge sfera acesteia (excluzînd integrarea noilor încadrați, a celor care pentru prima oară trec să lucreze într-o întreprindere și la care nu e vorba de o mobilitate socioprofesională). Este originală și meritorie distingerea celor două perioade de evoluție a raportului dintre

mediul urban și cel rural: a. trecerea unor localități din mediul rural în cel urban și b. modernizarea ruralului, „prin transformarea acestuia în așezări omenești specifice, dar cu un grad avansat de dotare, care să ofere condiții de viață, practic, asemănătoare celor din urban” (p. 159).

Ceea ce vrem, însă, a sublinia cu deosebire, considerând că unul din marile merite ale lucrării, se referă la modul în care se desfășoară analiza teoretică a proceselor sociale luate în considerare. Autorul, un bun cunoscător al vieții reale a zonei Iași, își concepse lucrarea nu ca o simplă creionare a ceea ce se petrece, ci ca o investigație în care „ceea ce se petrece” trebuie să reziste spiritului critic, să se dovedească și necesar. Autorul caută să studieze integrarea din perspectiva cerințelor practice ale optimizării sale, a scurtării perioadei de timp și, în special, a eliminării fenomenelor negative rezultate din lipsurile sau greșelile unor întreprinderi. Precizând că integrarea este un proces uman (p. 114), autorul ridică exigența analizei critice și profunde a modului în care este tratat omul în procesul de integrare. Cercetarea teoretică aduce la lumină „elemente de insatisfacții și neadaptare” (p. 116), insuficiența unor elemente științifice privitoare la aptitudinile, aspirațiile, puterea de creație ca bază în modul de încadrare corectă a oamenilor (p. 119), insuficiența preocupare față de climatul de muncă și față de ridicarea gradului de pregătire profesională — ca unele dintre cauzele nive-

lului scăzut al productivității la unele întreprinderi (p. 120), lipsurile în dotarea și organizarea unor C.A.P. (p. 78—79) etc. Concluzia autorului subliniază cerința reconsiderării „criteriilor de organizare și conducere a muncii punând în centrul atenției elementele de ordin calitativ capabile să potențeze rodnicia forței de muncă: calificare, climatul de muncă, stimulentele morale” (p. 120).

Prin această optică a lucrării, autorul demonstrează că investigațiile sociale pot și trebuie să devină un instrument al acțiunii sociale eficiente, acțiune ce impune o înțelegere a fenomenelor, adică o evaluare a lor din perspectiva unor principii fundamentale călăuzitoare, a unor modele proiectate pe criterii științifice. Remarcăm, astfel, ultimul capitol în care — prin analize statistice competente — se prezintă prognoza dezvoltării zonei Iași sub aspectul principalelor procese legate de schimbările în structura socioprofesională a populației. Concluziile autorului aduc, și aici, contribuții teoretice personale cum ar fi: viitorul satului, procesul de creștere numerică a clasei muncitoare, mobilitatea rezidențială etc.

În ansamblul său, lucrarea constituie o reușită teoretică de necontestat. Discuțiile pe care unele dintre tezele sale le pot genera sînt și ele o dovadă a calității, a preocupării de a depăși ceea ce în mod obișnuit se spune (și care nu naște discuții pentru că nu interesează pe nimeni).

O. Hoffman

CONSTANTIN STROE, *Etica lui Dimitrie Gusti*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1978

Sistemul cărților zise de buzunar, care are deja o lungă tradiție în urma sa, atît la noi în țară cît și în străinătate, mai ales în domeniul literaturii beletristice, a depășit, treptat, limitele acestui gen și a cuprins în ultimele decenii și domenii ca istoria, critica literară, filozofia, economia, etica, estetica, ecologia și altele. În afara binecunoscutei „Biblioteci pentru toți” în țara noastră există astăzi numeroase colecții „de buzunar” dintre care unele consacrate, exclusiv, științelor sociale. Aceste colecții și serii se remarcă, deseori, prin calitatea deosebită a prezentării lucrărilor, unele dintre ele devenind adevărate momente de referință. Printre colecțiile de buzunar cele mai căutate și accesibile unui public larg se numără și „Mica bibliotecă etică” tipărită de Editura

științifică și enciclopedică și în care au apărut numeroase lucrări de valoare. În această colecție a apărut nu de mult lucrarea semnată de Constantin Stroe, *Etica lui Dimitrie Gusti*. Pornind de la o afirmație a marelui sociolog român după care „orice problemă de sociologie este în același timp și o problemă de etică și orice problemă de etică este și una de sociologie” — C. Stroe analizează, dintr-o perspectivă critică receptivă, corpul de teorii și enunțuri etice decurgînd din studiile lui Dimitrie Gusti. În acest sens, constatînd că literatura de specialitate este foarte săracă în ceea ce privește studiarea eticii gustiene (cauza fiind eclipsarea acestei fațete a activității strălucitului om de știință de însăși opera sa sociologică), C. Stroe emite ideea că

etica lui Gusti constituie, de fapt, cheia de boltă a întregii sale reflecții teoretice. În această direcție, autorul afirmă pe bună dreptate că doctrina sociologică a întemeietorului școlii sociologice de la București poate fi înțeleasă pe deplin numai cu condiția de a-l privi pe Gusti în egală măsură, ca etician și sociolog, o astfel de perspectivă oferind posibilitatea surprinderii a ceea ce s-ar putea numi „direcția critică a întregii gândiri teoretice gustiene”.

Primul capitol al lucrării tratează despre realitatea românească și etica gustiană. Opera și activitatea științifică a lui Gusti au debutat într-o epocă în care se dădea o luptă între ideile „vechi” ale secolului al XIX-lea și cele „noi” ale secolului al XX-lea, marcată de criza morală și a culturii din societatea burgheză. A. Comte numea această criză morală „maladia occidentului”, iar E. Durkheim o considera drept cel mai grav impas în care este angajată societatea în decursul istoriei. Dar autorul lucrării pe care o analizăm consideră că analiza problematicii morale abordate de D. Gusti trebuie raportată, în primul rând, la condițiile concret-istorice ale epocii și, în principal, la realitățile economice și sociale ale țării, deoarece mediul social studiat de Gusti era în România mai înăpoiat decît în celelalte țări din Occident. Industrializarea, urbanizarea și, în general, dezvoltarea capitalismului erau întîrziate în România și din acest motiv — arată C. Stroe — problematica morală era diferită, criza morală a societății avea alte caracteristici. Cadrul social-economic al României de la sfîrșitul secolului al XIX-lea era determinat de intrarea țării noastre în prima fază a dezvoltării capitalismului. După 1900, dar mai ales după 1918, România intră, treptat, într-o perioadă de stabilizare a regimului burghez, perioadă ce durează aproximativ pînă în anul 1928. Criza mondială din anii 1929—1933 afectează evident și România, a cărei dezvoltare pe calea progresului impunea lichidarea vestigiilor relațiilor de producție feudale. Autorul s-a oprit pe scurt asupra caracteristicilor României ca țară capitalistă cu industrie slab dezvoltată și cu importante rămășițe feudale în economie, cadrul social-economic în care a evoluat, prin adevărate, gîndirea etică gustiană.

Preocuparea lui Constantin Stroe s-a îndreptat sistematic spre relevarea originalității lui Gusti în modul de abordare a societății în general și a celei românești în particular. Astfel el a urmărit să evidențieze nota proprie a gîndirii gustiene, prin care Gusti a încadrat ceea ce a preluat de la mentorii săi spirituali, pentru fundamentarea sistemului său etico-sociologico-politic (idei wundtiane impregnate cu elemente pozitivistice, și îmbinarea acestora cu elemente din doctrina lui Durkheim).

Obiectul și funcția socială a eticii gustiene, locul și rolul eticii în sistemul gustian al științelor sociale, ca și obiectul și funcția socială a eticii constituie materia celui de al doilea capitol. Deosebit de fertilă sub raportul importanței practice ce se menține încă și astăzi este concepția lui Gusti referitoare la metoda de cercetare în etică: „de la început în etică trebuie plecat de la realitatea morală așa cum se prezintă ea... Faptele morale alcătuiesc realitatea morală. Ea, deci, realitatea, e supusă unei explicări. Prin explicări se ajunge la cunoașterea ideii de realitate” (p. 59). Prin această metodă, numită „metoda stabilirii idealului etic” se realizează cunoașterea realităților morale existente. Pentru a se desprinde însă de tendințele speculative dominante în etica și sociologia timpului, Gusti accentuează latura empirică a fenomenului moral, înfișind monografiile sociologice și etice. În cadrul acestor monografii figura și o echipă etico-juridică, care își propunea studierea bunei-cuvînte și a moralității. În esență, cercetarea științifică în etică — după Dimitrie Gusti — constă în a analiza realitatea morală existentă, la fel ca pe celelalte realități prin observații, analize etc. Dacă ar lipsi contactul cu realitatea, etica ar fi lipsită de fundamentul său, iar problemele de etică ar apărea ca artificiale. Este trecută în revistă și concepția lui Gusti despre „spiritul critic”, fără de care viața morală ar fi în primejdie de a se osifica, sau de a da la iveală atitudini străine de sensul real al lucrurilor.

Constantin Stroe subliniază, de asemenea, meritele metodei propuse de Gusti, caracterul ei realist critic, avînd în vedere și faptul că problema metodei în etica marxistă se află abia în faza conturării.

În capitolul intitulat *Cogitans et militans* C. Stroe prezintă succint concepția gustiană asupra conștiinței morale și a legăturilor ce există între ideea de acțiune, motive și scopuri. Autorul studiului consideră că incursiunea lui Gusti pe terenul conștiinței și acțiunii morale constituie „un demers valoros și instructiv pentru teoria științei morale în genere”. La fel de valoroasă și instructivă apare întreaga teorie a motivelor și scopurilor fondată de Gusti, „care anticipează, pregătind în felul său problematica, astăzi centrală pentru sociologie și etică — a conflictului valoric” (p. 92). Relevante pentru concepția savantului sînt, în mod special, ultimele două capitole ale lucrării, tratînd despre idealul etic și teoria personalității în etica gustiană.

O preocupare constantă a lui C. Stroe a fost aceea de a aminti că, dincolo de bogăția ideilor gustiene, în interpretarea operei sale trebuie să ne delimităm și să ne distanțăm. Această „disociere valorică” — arată autorul — este necesară întrucît între viziunea gustiană și cea marxistă în constituirea probleme-

mății etice există diferențe. Considerăm că ar fi fost poate necesar ca autorul acestui studiu să analizeze mai adânc aceste diferențe de perspectivă, cu atât mai mult cu cât lucrarea se adresează nu numai specialiștilor. Remarcăm totuși, în acest sens, stilul accesibil, adecvat cadrului unei colecții de buzunar și menționăm totodată caracterul serios, pertinent, științific al demersului lui Constantin Stroe.

În concluzie, putem afirma că lucrarea *Etica lui Dimitrie Gusti* — „încercare de sinteză a eticii gustiene”, cum și-a intitulat C. Stroe studiul său — a depășit dificultățile teoretice ținând în principal de lipsa unor cercetări asupra etosului epocii, ca și asupra

literaturii de specialitate a timpului, autorul reușind să descifreze contradicțiile etice reale ale societății românești interbelice, ca și cauzele care au făcut ca teoria etică a lui Gusti să nu fie receptată și asimilată de contemporanii săi în totalitate.

Lucrarea lui C. Stroe aduce o contribuție însemnată la realizarea unei imagini de ansamblu asupra sistemului etic gustian, descifrând totodată constantele problematicei social-istorice la care se raportează etica lui Dimitrie Gusti, precum și statutul modern al eticii sale.

Florian Popa-Miteșan

VASILE CREȚU, *Nerecurgerea la forță în relațiile internaționale*, București, Edit. politică, 1978

Cartea dr. Vasile Crețu *Nerecurgerea la forță în relațiile internaționale*, are în vedere situația actuală și importanța principiului nerecurgerii la forță în relațiile internaționale. Consacrat în actele de drept internațional (în special documentele O.N.U.), recunoscut de state, comentat favorabil în doctrina dreptului internațional acest principiu este conținut pus sub semnul întrebării sau pur și simplu ignorat atunci când sunt în joc „interesele” unor puteri, când aceste interese sunt mai ușor de realizat prin forță decât prin tratative, bună înțelegere sau cooperare.

Exemplele nu lipsesc din păcate și ele sunt la îndemina oricui, fie că ne amintim de Vietnam sau urmărim ce se petrece încă în această zonă, fie că revenim la Orientul Mijlociu sau la Cornul Africii ori la alte situații mai puțin „vizibile” dar nu mai puțin grave, nu mai puțin dureroase și care confirmă aprecierile făcute de secretarul general al partidului în Raportul prezentat la Conferința Națională a partidului din 7-9 decembrie 1977 că „după cel de-al doilea război mondial, pentru prima dată asistăm la intensificarea puternică a luptei pentru o nouă împărțire a lumii, a zonelor de influență, pentru cîștigarea de noi poziții dominante de către diferite state și grupări de state”¹, ca și teza mai veche, dar mereu actuală, că atât timp cât există imperialism, indiferent de nuanța manifestării lui,

se menține și pericolul războiului, inclusiv al unui război mondial.

Manifestarea unor asemenea fenomene, a unor astfel de tendințe — se subliniază în introducere — face necesară întărirea solidarității forțelor înaintate ale lumii contemporane, promovarea procesului de destindere, înlocuirea vechii politici de suspiciune și neîncredere, a presiunilor și amestecului în afacerile interne ale statelor cu o politică de securitate și stabilitate care să ofere fiecărui stat indiferent de condițiile istorice, economico-sociale și culturale, în care se dezvoltă, garanția că se află la adăpost de folosirea forței sau de amenințare cu forța, precum și de orice altă atingere a integrității teritoriale, a suveranității și independenței naționale. Pentru oamenii de știință, manifestarea unor astfel de fenomene, impune preocuparea de a le analiza, de a căuta originile și cauzele existenței lor, de a descoperi mijloacele, instrumentele care stau la dispoziția statelor, a popoarelor pentru prevenirea și combaterea lor. Este ceea ce realizează și dr. Vasile Crețu în această lucrare.

În perspectiva istorică — arată autorul — folosirea forței, inclusiv a celei armate (războiul) a fost legitimă; ea a apărut odată cu împărțirea societății în clase antagoniste și a însoțit întreaga istorie a omenirii pînă în zilele noastre; războiul a fost considerat un mijloc legitim pentru rezolvarea diferendelor internaționale și exercitat ca un drept. Corolarul său își găsea expresia în dreptul învingătorului de a impune condiții; nu interesa

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român*, 7-9 decembrie 1977, București, Edit. politică, 1977, p. 64, citat de V. Crețu în *op. cit.*, p. 8.

agresorul sau victima ci numai învingătorul.

În cugetul lor oamenii au urit întotdeauna războiul. Doar fetișismul acestui fenomen (războiul soluționează problemele) ca și al altora, deopotrivă negative, s-a impus. Este, de aceea, cu atât mai de preț meritul celor care au văzut mai departe și care prin viața și opera lor l-au condamnat. Desigur, poate n-ar fi fost lipsit de interes să se fi accentuat aceste aspecte în lucrare. Despre acestea poate nu-i niciodată prea târziu de amintit. Dar lucrarea nu și-a propus să facă o analiză a psihologiei popoarelor și nici o descindere în sufletul omului, de aceea, în carte sînt consemnate doar preocupările pentru prevenirea războaielor sau desfășurarea lor în anumite limite printr-un sistem de reglementări și angajamente cunoscute din antichitate, dezvoltate în Evul mediu ca să triumfe în zilele noastre și acesta destul de timid, incomplet așa cum arătam la început.

Un capitol distinct este acordat afirmării noilor principii în organizarea relațiilor internaționale prin Pactul Ligii Națiunilor, Pactul Briand-Kellogg, convențiile de definire a agresorilor (1933). Se ajunge astfel la situația actuală din cadrul ONU și la consacarea nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță ca principiu fundamental al dreptului internațional.

Cum era și firesc, capitolul cel mai întins este cel consacrat agresiunii armate ca forma cea mai gravă de recurgere la forță în relațiile internaționale (48 pagini din cele 230 ale lucrării).

Aici sînt analizate lucrările desfășurate în cadrul ONU, în special de Comitetul special pentru definirea agresiunii, pînă la adoptarea de către Adunarea generală a ONU a Rezoluției 3314 (XXIX) din 14 februarie 1974 care cuprinde textul final al definiției agresiunii și unde sînt comentate la obiect aspectele cu caracter preliminar ale definiției agresiunii, documentul în care aceasta este încorporată; tipul de definiție, raportul dintre definiția agresiunii și Carta ONU; conținutul textelor care definesc agresiunea, categoriile concrete de acte de agresiune (declarația de război, atacul armat, represaliile cu folosirea forței armate, intervenția armată, blocada porturilor sau coastelor altui stat, folosirea armelor de distrugere în masă, folosirea forțelor armate situate pe teritoriul altor state contrar prevederilor acordurilor privind staționarea acestora); agresiunea armată indirectă și răspunderea pentru săvîrșirea agresiunii.

Deosebit de interesante sînt considerațiile autorului asupra răspunderii internaționale ca instituție a dreptului internațional și asupra formelor ei de manifestare, cele referitoare la răspunderea pentru săvîrșirea agre-

siunii, pornind de la faptul că definiția agresiunii adoptată de Adunarea generală a ONU, statuează în mod expres în art. 5 că „agresiunea dă naștere la răspundere internațională”, fără a preciza, însă, caracterul și limitele acestei răspunderi.

Merită a fi relevată poziția critică a autorului față de caracterul documentului (rezoluție) ce cuprinde definiția agresiunii; după opinia sa ar fi fost preferabilă încorporarea acestuia într-o convenție internațională care prin forța sa juridică recunoscută i-ar fi dat întreaga valoare a unui angajament al statelor semnatare, potențînd astfel valoarea obligațiilor reciproce asumate (p. 94).

Problema referitoare la entitățile politice cărora le-ar fi aplicabilă definiția agresiunii — în opinia noastră — ar fi cerut determinări mai precise. Astfel, deși autorul considera, pe bună dreptate, că această problemă nu poate fi rezolvată decît în conformitate cu prevederile existente (17) referitoare la subiectele de drept internațional și că potrivit acestora definiția agresiunii trebuie să fie în principiu aplicabilă tuturor entităților politice care pot participa la raporturile internaționale și care sînt obligate să respecte normele dreptului internațional (p. 99), în continuare se referă numai la state (aceste entități sînt, desigur, în primul rînd statele, s.n.s. — D.D.I.). Firesc ar fi fost ca discuția să continue și să se poarte asupra alteia sau altor categorii de entități politice care ar avea această vocație cum ar fi spre exemplu categoria popoarelor neconstituite în stat și care au dreptul la autodeterminare.

Următorul capitol al lucrării privește folosirea legală a forței ca apărare împotriva actelor de agresiune. În raport cu necesitățile actuale, de complexitatea relațiilor dintre state și de cerințele unei noi ordini politice și economice internaționale, în care să se afirme cît mai larg participarea tuturor statelor la adoptarea deciziilor interesînd pacea și securitatea internațională, autorul argumentează convingător pentru creșterea rolului Adunării generale a Organizației Națiunilor Unite.

Tot în acest capitol este prezentată contribuția substanțială a țării noastre la stabilirea unor relații internaționale de pace și securitate bazate pe excluderea forței, rolul activ și constructiv al României în cadrul ONU remarcînd și elogiînd astfel de Kurt Waldheim, care, într-un interviu acordat revistei „Lumea”, declara: „Sînt bucuros să afirm că România a fost deosebit de activă și a jucat un rol întru totul pozitiv în activitățile O.N.U. În mod consecvent, România a avansat sugestii și a formulat propuneri valoroase în numeroase domenii care preocupă organizația internațională, ilustrînd în acest fel contribuția pe care o poate aduce o țară mijlocie și respectul celorlalte țări membre.

Ca secretar general, doresc să exprim recunoștință guvernului și poporului român pentru interesul manifestat față de O.N.U., pentru

sprijinul acordat organizației².

Dumitru D. Ișrim

IOAN NEACȘU, Motivație și învățare, București, Edit. didactică și pedagogică, 1978

Înțelesul său de proces *activ*, stimulator, de acțiune socială orientată către *eficiență*, procesul instructiv-educativ impune, în cea mai mare măsură, luarea în considerare a *motivației* acțiunii școlare, ca una dintre problemele de bază ale oricărei strategii moderne în materie de educație. Necesitatea de a înțelege și utiliza, în mod adecvat, puternicul potențial reprezentat de motivațiile implicate în dezvoltarea personalității subiecților educaționali, constituie un obiectiv cu atât mai actual cu cât nici o societate — mai ales societatea noastră, prin excelență creativă — nu și poate permite a limita procesul de învățământ la un simplu act de *consum pasiv*, în dauna stimulării *efortului creator* al generațiilor școlare.

„Motivat” el însuși de importanța acestui obiectiv și conștient fiind de necesitatea perfecționării ansamblului educativ, în vederea „funcționării lui ca sistem”, Ioan Neacșu, lector la Catedra de psihologie-pedagogie a Universității București, își concepe lucrarea din punctul de vedere al elaborării unei situații „problemă” în a cărei rezolvare sunt utilizate multiple abordări teoretice, exemplificate reieșite din investigații experimentale, modele cu rol optimizator ș.a.m.d. Scopul cărții este explicit formulat de autor care consideră că „a cerceta în mod real motivația educațională înseamnă a surprinde nu numai mobilul intern sau extern ca atare ce declanșează o dorință, o atracție, un interes imediat de învățare, cit mai ales caracterul de *mobilitate*, de *angajare*, a potențialului psihic în rezolvarea sau adaptarea la finalitățile învățământului, precum și de *implicare*, *organizare* și *autoreglare* interioară a personalității elevului” (p. 23). Utilizând în scop practic semnificația motivațiilor activității de învățare, în calitatea lor de concepte *integratoare* și *normative* ale căror „ramificații” sunt implicate în orice cercetare educațională, I. Neacșu reușește — pe baza mai multor tipuri de cercetări (constatativă, experimental-ameliorativă, de dezvoltare), desfășurate într-o perioadă de aproape un deceniu — să alcătuiască o tipologie motivațională, complexă, care întemeiază de fapt, o analiză globală

asupra factorilor motivaționali, diferențiați după criterii intrinsece și extrinsece. Folosind, în acest sens, o „baterie” combinată de metode de cercetare interdisciplinară (metoda observației participative, ancheta de opinie, compunerile tematice, experimentul psihopedagogic formativ, teste de cunoștințe, analize documentare, studii de caz, modelarea matematică) și bazat pe construcția a 3 paradigme trifactoriale (modelul genetic, operațional și de prognoză a motivației participative), autorul își prezintă concluziile de-a lungul celor 8 capitole ale lucrării, de la explorarea demersurilor teoretice până la prefigurarea unei veritabile sinteze cu rol de strategii optimizatoare.

În secțiunea A — *Fundamente epistemologice și operaționale în studiul motivației învățării la adolescent* — sunt precizate, pe rând: a. principalele dimensiuni ale educației și comportamentului de învățare; b. perspectivele dinamicii personalității; c. valențele psihopedagogice ale motivației învățării; d. structura sistemului motivațional școlar; e. formele și mecanismele de integrare a motivelor școlare. Concluzia celor 2 capitole care formează obiectul acestor secțiuni este redată de ideea conform căreia „configurația mobilurilor actelor comportamentale ale elevilor nu este niciodată una simplă și redusă la un singur tip de motivații. Ea este o înfrățire, un ansamblu de stări psihice complexe, de scopuri și activități individuale și sociale în permanentă interacțiune, dar a căror evoluție este în cea mai mare parte spre social” (p. 39).

În celelalte capitole ale lucrării sunt analizate cei mai importanți factori componenți ai structurii motivaționale în procesul de învățământ. Secțiunea B — *Configurații motivaționale în comportamentul cognitiv* —, cuprinzând capitolele III, IV, V și VI se ocupă de: motivația epistemică (structurile cognitive), interesele cognitive cu elementele lor psihogenetice, convergența și variabilitatea intereselor științifice, tehnologia dezvoltării intereselor de cunoaștere, dinamica și valorile

² „Lumea”, nr. 33 din 9 august, 1973.

optimizatoare ale structurilor atitudinale, determinările analitice ale comportamentelor proiective în cadrul raportului dintre aspirații și performanțe școlare etc.

Ultima secțiune C — *Principii de optimizare și control ale potențialului motivațional* —, cuprinzând cap. VII și VIII evaluează funcționalitatea pozitivă a relației educaționale (relația profesor-elev ca sistem de referință în educație), sistemul relațional familie-elev-școală și trasează câteva jaloane pentru o nouă orientare pedagogică în domeniul conceperii eficienței procesului didactic (participare educațională, angajare și realizare, factori de grup și efecte motivaționale, motivație, decizie și prognoză). Sunt abordate, astfel,

principalele componente ale procesului motivațional și se indică căile prin care constanțizarea acestui proces ca și raționalizarea sa la nivelul organizării întregului sistem educativ poate spori eficiența performanțelor și realizărilor școlare.

Întemeiat pe schițarea acestui laborios „excurs” în sfera și conținutul motivației școlare, autorul își încheie lucrarea cu cuvintele lui E. Faure, pentru care „... studiul motivației este și devine astfel cheia oricărei politici moderne în domeniul educației...”, a oricărui „învățământ democratic modern” concluzie pe care lectura cărții lui Ioan Neaeșu o întemeiază pe deplin.

Sorin M. Rădulescu

VASILE CUCU, *Sistematizarea teritoriului și a localităților din România. Repere geografice*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1977

Amplificarea demersului tehnico-economic în ambianța specifică socială a creat un nou domeniu de cercetare pentru oamenii de știință din țara noastră. Adâncirea influenței factorilor ecologici asupra faptelor de viață socială impune necesitatea de a regândi și, pe cât posibil, de a raționaliza permanent raporturile existente sau nou create între civilizația socialistă și natura teritoriului românesc. Sistematizarea și organizarea teritoriului constituie cadre de cercetare interdisciplinară, care asigură perfecționarea fenomenelor de utilizare a pământului într-o viziune socio-ecologică, a producției și a muncii pe principiul unei echipări tehnice în măsură să multiplice valoarea socială a resurselor de mediu.

Printre studiile apărute, care abordează problema transformării spațiului și încadrarea ei într-o evoluție ascendentă, științific previzibilă, practic reglabilă și eficientă socio-economic este și lucrarea geografului Vasile Cucu, care ar putea fi definită ca alcătuind cea dintâi sinteză geografică asupra modernizării spațiului.

Concepută, după cum ne-o sugerează subtitlul însuși, de pe pozițiile „reperelor geografice” lucrarea exprimă, pe baza datelor și argumentelor de relație socio-geografică, valențele cercetărilor geografice în legătură cu problematica remodelării structurilor socio-teritoriale ale peisajelor culturale din România. Ca specialist în domeniul raporturilor dintre faptele de viață socială și factorii ambianței,

pe baza unui material factual bogat și variat integrat în contextul eforturilor noastre proprii de dezvoltare și într-o vădită interdependență geografică, autorul prefigurează o imagine optimistă în privința raporturilor de perspectivă dintre societatea românească și mediul său natural de viață.

Ideea fundamentală polarizatoare a întregului studiu, adânc ancorată și dialectic desprinsă din realitățile socio-teritoriale românești, constă în aceea că, din punct de vedere geografic, umanizarea rațională a mediului îngăduie naturii să rămână generoasă și capabilă să răspundă comenzii sociale. Chiar în condițiile dezvoltării rapide, dar conștient dirijate a economiei noastre naționale, necesară, posibilă și mai ales compatibilă idealului umanismului socialist, natura pământului românesc poate funcționa permanent ca un mediu confortabil și prosper de muncă și repaus, demn de propriul atribut și destin al omului modern, dacă răspunsul pe care-l cer naturii trebuințele sociale sînt bine meditate (p. 11).

În proiecție geografică, conceptul de remodelare a realităților socio-teritoriale românești are în vedere echipările actuale ale teritoriului, însușirea și valoarea fiecărei componente a naturii lui (p. 12), precum și puțința de a interesa și stimula, pe o perioadă apropiată sau îndepărtată, faptul social, privit pe grupe de necesități sau pe cerințe globale. Indiferent din ce optică am privi organizarea dinamică a spațiului, cu scopul de a realiza maximum

de eficiență în programul de progres și bunăstarea populației, în final este vorba de modul cum gândim implicarea pământului cu resursele lui naturale în soluționarea problemelor de dezvoltare a tuturor ramurilor și regiunilor țării. De aici, necesitatea ca remodelarea să aibă în vedere, pe toate treptele demersului preconizat, „atributele și potențele” pământului, ca și viziunea geografică de a le implica drept suport natural în condiționarea și dezvoltarea procesuală a socialului. În accepțiunea pe care o promovează geografia ca știință, sistematizarea și organizarea spațiului ar rămâne fără o bază, doar o simplă expresie voluntaristă a unei inițiative umane, dacă nu le-am lega și de vocația geografică și economică a spațiului pe care-l dorim altfel ordonat.

În argumentarea și adîncirea rolului „reperelor geografice” ca bază de plecare a descoperirii incidentelor decisive în armonizarea producției și rezidenței cu potențialul mediului ambiant, autorul împarte conținutul lucrării despre sistematizarea teritorială și a habitatului românesc în probleme cu caracter general și preocupări cu caracter particular interesînd acest proces.

Prima parte a lucrării, pornind de la necesitatea și obiectivele dezvoltării sistematizate, pe bază de plan științific elaborat, are în vedere ansamblul teritorial, definit prin particularități geografice, componente social-economice, funcționalități și importanța acestora în peisajul umanizat. Necesitatea, ca și directivele majore ale sistematizării — dezvoltarea armonioasă a economiei, a orașelor și satelor țării (cap. I) — derivă din marile transformări social-economice, care tind către îmbunătățirea calității vieții umane. Ele solicită integrarea și urbanizarea în conexiuni cu natura și în ritmuri de dezvoltare care să asigure, printr-o conlucrare armonioasă om-natură, coexistența echilibrului naturale și umane. În atingerea acestui scop, trebuie să avem în vedere, pe de o parte, procesele spațiale-natural-economice — pe de altă parte, elementele de bază ale sistematizării — populația ca factor și scop, pământul ca resursă, structurile economice și echipările tehnico-edilitare ca dimensiuni remodelabile. Fiecare din aceste constituențe au nevoie de o definiție clară ca localizare și funcționalitate în ansamblul geografic, pentru că, numai pornind de la valoarea lor socială, putem realiza un mai bun racord între ritmul tehnico-economic și ritmul naturii, între volumul comenzii sociale și capacitatea naturii de a-și recupera potențialul pierdut, în urma „conlucrării” ei cu societatea.

Între elementele cu caracter de determinare, fundamentală, pentru autor, în armonizarea socialului cu natura, în ansamblul teritoriului românesc (cap. II) se numără categoriile natu-

ral-sociale, definit ca repere ale demersului uman la nivel de comună, oraș, județ și zonă. Ultima zonă, are, ca și în cazul cercetărilor sociologiei de profil, rostul de a defini pe criterii complexe, în ținuturi evasimogene, dezvoltarea echilibrată a economiei, a orașelor și satelor țării. Sistematizarea macrozonală poate determina legăturile și implicațiile reciproce dintre marile obiective economice și rețeaua localităților, corelația strînsă a acestora cu cerința socială și natura zonelor în care se dezvoltă.

Pe baza unor criterii istorice, economice și naturale enumerate care se cer, însă, adîncite și mai elaborate, teoretic și metodologic, autorul stabilește, pentru prima dată la noi, ca valabile pentru cerințele sistematizării actuale și de perspectivă, 12 zone funcționale, între care Capitala cu tot ansamblul ei reprezentînd zona metropolitană (vezi p. 55—59). Zonele cuprinzînd mai multe județe, sînt analizate în totalitatea ansamblului lor fizico și economico-geografic; se pun în evidență, ca rezultat al conexiunilor muncii sociale cu factorii de mediu, genurile de activitate, structurile economice și urbanistic-teritoriale polarizatoare. Esențial rămîne în ierarhizarea acestor cadre taxonomice, sistemul ocupațional (acțiunea socială), care alcătuiește, în mod dialectic și necesar, cu sistemul reperelor natural-geografice (geologice, geomorfologice etc.), temelia sistematizării. Pentru a sublinia necesitatea menținerii la limita cerințelor ecologice a conlucrării dintre societate și natură, în capitolul al III-lea, autorul reia și definește, în proiecția socială a sistematizării natura și valoarea subcomponentelor sferelor geografice (litosfera cu aspectele ei geologice, geomorfologice, pedologice etc. — p. 100—128). Corelarea funcțiilor cu aceste repere geografice reprezintă calea de a asigura, conștient și chibzuit, o „conlucrare est mai ecologică” între componentele teritoriale.

Partea a doua a lucrării este consacrată sistematizării urbane și rurale. Faptul că nici în ordinea naturii, nici în cea socială, nu avem de-a face cu aceleași grupe de fapte și fenomene localizate în spațiu, conduce la ideea că sistematizarea are de rezolvat, în profil teritorial, și probleme cu caracter mai specific, legate organic de valențele geografice și sociale locale. La acest nivel, remodelarea „globală” macro, aplicabilă zonelor de factură regională, nu ar putea acoperi pretutindeni și maxim cerințele dezvoltării și optimizării raporturilor om-mediu făcînd loc transformărilor voite pe subsisteme urbane și rurale.

Ideea esențială desprinsă din contextul lucrării, este aceea că socialismul crează o bază tehnico-economică puternică și unitară pentru o rapidă apropiere a modului de viață a satului de confortul urban. Obiectivul fundamental al modernizării și armonizării „raporturilor

dintre așezări și calitatea mediului extern" (p. 163) rămâne același atât pentru oraș, cât și pentru sat. Realizarea lui pleacă totuși, de la valori proprii, legate, în primul caz de specificul activităților productive și culturale, dense și intensive, în al doilea caz, de la caracterul extensiv, dar cu rezonanțe cultural-istorice mai fecunde, al economiei ruralului. Remodelarea orașului, comunei și satului presupune, în consecință, soluții diferențiate, în ansamblurile funcționale macro-zonale.

În ambele cazuri, susține autorul, natura și omul cu toate structurile create de el în spațiu sînt reperele de la care începe acțiunea de armonizare a categoriilor funcționale urbane și rurale cu natura și cerințele sociale, apreciate, totdeauna, în ceea ce au durabil și pot constitui laturi ale unei prognoze științifice.

Din imaginea prezentă a peisajelor noastre culturale, vom reține necesitatea de a stimula dezvoltarea orașelor mici și mijlocii, preocuparea de a îmbunătăți structura rețelei urbane, și de a reglementa reciproc avantajos

relațiile dintre rezidență și locul de muncă, printr-o radicală asanare a zonelor funcționale interne actuale ale orașelor. În ordinea rurală, autorul fundamentează rolul producției în concentrarea habitatului (p. 164) avînd de soluționat atât modernizarea vetrei locuite, cât și pe aceea a locului de muncă menit să producă materii prime, produse alimentare și să regenereze „mediul ambiant”.

Multe din conceptele, ideile și constatările autorului au caracter de originalitate, chiar dacă unele, cum ar fi „suburbanizarea”, sau „taxonomia” zonelor funcționale, necesită încă adînciri teoretice și metodologice. Organic structurată după realitățile social-teritoriale românești și sugestiv ilustrată cu schițe și figuri reflectînd relațiile sistemice ale fenomenelor socio-teritoriale, lucrarea prof. Vasile Cucu reprezintă o contribuție geografică de concepție în rezolvarea științifică a sarcinilor de a organiza rațional și eficient structurile geografice umane ale pămîntului românesc.

Ion Băcîdnaru

ION DELEANU, *Teoria și practica regimului parlamentar burghez*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1978

Literatură foarte bogată politologică, juridică și sociologică contemporană, dedicată acestui subiect nu a reușit să elucideze complexitatea problematicei și nici să definească în mod riguros o serie de concepte, să ofere o imagine reală și completă asupra conținutului și funcționalității mecanismului politic burghez.

În ultima vreme se remarcă încercarea de a supune unui examen critic principiile și practica democrației burgheze, analiza comparată a teoriei cu activitatea politică concretă. În acest context, lucrarea lui I. Deleanu își propune să facă cunoscute unui public larg teoria și practica regimului parlamentar burghez, precum și realizarea unei analize critice vastei literaturi burgheze existentă pe această problemă.

Autorul definește regimul parlamentar burghez ca un element constitutiv al democrației burgheze și-l consideră la fel de ipocrit ca toate celelalte instituții aflate în slujba unei clase care a ajuns să-și nege propriile creații. Drumul parcurs de burghezie de la afirmarea sa ca forță progresistă pînă în prezent este relevat de discordanțele existente între principiile regimului parlamentar (principiul reprezentativității, al separației puterilor și al legalității) și aplicabilitatea lor.

Cele patru capitole ale lucrării abordează probleme ca: elucidarea unor noțiuni, concepte referitoare la regimurile parlamentare burgheze care deși sînt folosite foarte mult au totuși semnificații diferite; principiile parlamentarismului burghez și modul în care se ține seama de acestea în activitatea politică și juridică.

Autorul consideră că nu s-a ajuns la o definire corespunzătoare a noțiunii de regim parlamentar, că sînt calificate drept parlamentare regimuri între care există mari diferențe. Această situație o explică prin nenumăratele încercări teoretice de a concilia regimul parlamentar, cu existența sa reală, cu modul concret, în care se manifestă ca „element constitutiv al unei anume forme de guvernămînt” (p. 14).

Întrebîndu-se dacă mecanismul statal burghez și implicit parlamentul, reprezintă sau nu un instrument al burgheziei pentru exercitarea dominației sale, autorul desprinde rațiunea interesului deosebit manifestat de politologii și juriștii burghezi față de această instituție, precum și necesitatea studierii sale de către forțele progresiste și democratice.

Analiza principiilor parlamentarismului permite evidențierea procesului de restructurare, remodelare și ajustare continuă la care aces-

tea au fost supuse în perioada cristalizării lor, deosebirile existente între ideile lui Montesquieu, J.J. Rousseau, J. Locke și cele ale teoreticienilor imperialismului sau capitalismului monopolist de stat.

Analiza sistemului electoral burghez, a mecanismului și procedeeilor tehnice electorale permit autorului să confrunte cu realitatea atribuțiile dreptului la vot, fără de care nu se poate realiza analiza democrației. Examinarea concretă a unor regimuri parlamentare burgheze, pe parcursul evoluției lor, demonstrează că universalitatea votului este o iluzie și un deziderat, că pentru o mare parte a corpului electoral exercitarea dreptului la vot este limitată: „sistemul electoral burghez nu lasă nici o îndoială asupra esenței și rosturilor sale — el este și rămâne o instituție de tip burghez creată de către burghezie și pusă în slujba acesteia” (p. 131).

Raportul dintre aleși și alegători, modul în care deputații exprimă voința alegătorilor și controlul exercitat de alegători asupra celor cărora le-au dat mandatul să-i reprezinte, conturează cu claritate esența și finalitățile sistemului electoral burghez. În acest sens autorul își propune să analizeze raporturile existente între diferitele organe ale statului, pentru a stabili locul și rolul parlamentului, organul care este destinat de teoria burgheză să întruchipeze voința maselor, în sistemul democrației. Literatura burgheză depune eforturi însemnate în vederea prezentării deprecierii rolului parlamentului ca un fenomen legic, izvorât din „criza de adaptare” a acestuia la noile realități, iar creșterea rolului puterii executive și predominarea sa asupra celorlalte organe ca o „necesitate obiectivă” (p. 173). În tendința de a prezenta ca legitim acest proces de impunere a supremației executivului se afirmă că parlamentul a renunțat la funcția sa legislativă în favoarea executivului, dat fiind faptul că legiferarea a devenit prea complexă din punct de vedere politic pentru a putea fi întreprinsă efectiv de o adunare reprezentativă (p. 181). Justificarea este necesară deoarece contradicția dintre ceea ce trebuie să fie parlamentul și ceea ce este, un corp auxiliar al președintelui și guvernului, este prea evidentă.

Pentru a argumenta această afirmație autorul analizează limitele activității legislative a parlamentului. Cea mai concludentă expresie a depozitării acestuia de atribuțiile sale este legislația excepțională sau starea de necesitate, instituită în cazurile cînd un pericol intern sau extern amenință statul dar și în situații în care sînt inventate astfel de pericole. În aceste împrejurări, puterea executivă poate suspenda, modifica sau abroga legile aflate în vigoare și lua toate măsurile pe care le consideră necesare. În vederea surprinderii procesului de uzurpare a puterilor parlamentului

autorul analizează procedura de legiferare, în interiorul căreia executivul pătrunde prin diverse modalități și reușește să o domine în etapele-cheie (p. 202). Discutarea proiectelor de legi în comisile parlamentare, dezbaterile și adoptarea lor, promulgarea legilor sînt momente în care presiunea executivului se exercită permanent pentru a orienta parlamentul în direcția dorită, iar în cazurile extreme pentru a-i suprima activitatea. Adăugînd procedura „legislației delegate”, controlul constituționalității legilor și instituția referendumului, autorul ne oferă imaginea evantaiului larg de mijloace de care dispune executivul pentru a-și realiza supremația în cadrul ansamblului organelor statale. În susținerea afirmațiilor făcute sînt utilizate foarte multe exemple, atît referitoare la state cu îndelungate tradiții democratice, cît și la țări care se găsesc în perioada modelării sistemului instituțional în noile condiții create ca urmare a obținerii independenței politice. Toate probează preeminența executivului față de parlament, sau chiar contopirea funcției legislative și executive în mina aceluiași organ.

O importanță deosebită acordă I. Deleanu grupurilor de presiune care dețin o pondere tot mai însemnată în sistemul democrației burgheze și a căror influență se răsfinge asupra activității legislative, fiind tot mai des apreciate drept a „treia cameră” sau „guvernul invizibil” (p. 227). Presiunea exercitată asupra parlamentului în scopul limitării atribuțiilor sale legislative, sau orientării în direcțiile dorite se realizează prin practica denumită *lobby* sau fenomenul *lobbismului*. Neignorînd existența și a unor grupuri de presiune cu caracter progresist, autorul consideră acest fenomen ca un mijloc prin care se încearcă estomparea naturii societății capitaliste, mascarea contradicțiilor sale ireconciliabile (p. 234).

O altă direcție considerată ca relevantă la elucidarea raporturilor dintre puterea legislativă și cea executivă este cea oferită de analiza dreptului de control al parlamentului, realizat, în special, prin desemnarea de adunările reprezentative a executivului și angajarea-responsabilă în fața acestora. Autorul constată că parlamentul participă, într-un fel sau altul, la desemnarea șefului statului, a primului ministru și a guvernului, dar esențialul, rămîne măsura în care responsabilitatea executivului în fața parlamentului este reală și funcționează. Mijloacele de care dispune parlamentul pentru a disciplina executivul sînt dezbaterile, interpelările, dreptul de anchetă, noțiunea de cenzură, votul de neîncredere care nu sînt utilizate decît foarte rar, rămînînd simple elemente decorative ale sistemului parlamentar. Executivul se sustrage sistematic oricărui control întărindu-și continuu pozițiile în statele capitaliste.

Aceluiași scop îi este subordonat și principiul legalității. Marea burghezie își ocrotește și consolidează pozițiile prin impunerea celei mai stricte legalități, prin supunerea necondiționată a tuturor cetățenilor și organelor față de Constituție și celelalte legi. Dar ea nu ezită să desconsidere atât legea, cât și legalitatea, atunci cînd acestea nu-i oferă o poziție privilegiată în raportul forțelor de clasă.

Fidel intențiilor propuse, autorul urmărește cu consecvență, pe parcursul întregii lucrări, procesul deposedării parlamentului de atribuțiile sale fundamentale. Prezentarea principiilor parlamentarismului burghez în confruntarea permanentă cu realitățile social-politice permite enunțarea unor idei, aprecieri și concluzii realiste care oferă cititorului posibilitatea de a ajunge la înțelegerea clară a problematicii parlamentarismului burghez. Autorul nu oferă însă prea multe exemple pentru a ne forma o imagine asupra regimurilor parlamentare contemporane. De asemenea, apreciem că nu era necesară definirea sau explicarea unor noțiuni de bază ale dreptului constituțional intrucît nu servesc în mod direct la înțelegerea problematicii regimurilor parlamentare burgheze.

Interesantă ni s-a părut, însă, încercarea de a explica deprecierea rolului parlamentelor

prin negarea de către cercurile reacționare burgheze a suveranității, considerată de literatura occidentală, ca un fenomen amendabil, perimat, compromis și inutil. Acordînd un spațiu prea mare caracterizării laturilor și atributelor suveranității. I. Deleanu nu acordă atenția necesară modului în care sînt receptate de forțele progresiste, democratice tendințele manifestate în dispoziția organelor care dețin și exercită puterea politică, în special de către partidele comuniste și alternativele propuse de acestea. Credem că ar fi fost util relevarea efectelor generate de măsurile luate de marea burghezie pe linia concentrării puterii în minile unui grup tot mai restrîns care ar fi permis realizarea unei deschideri spre înțelegerea mai amplă a problemelor abordate.

Fără a fi epuizat o temă deosebit de complexă, autorul are meritul că a abordat un subiect de actualitate, important din punct de vedere teoretic și practic, punînd la dispoziția unui larg cerc de cititori o bogată informație sistematizată și prelucrată și oferind un nou prilej de meditație asupra prezentului și perspectivelor societății capitaliste, asupra necesității transformării sale revoluționare.

Marta Fonta

JEAN THOMAS, *Marile probleme ale educației în lume. Eșeu de analiză și sinteză*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1977*

Bazîndu-se pe lucrările conferințelor internaționale și regionale, organizate de UNESCO sau de alte organizații, beneficiînd și de concluziile unor reuniuni mai specializate, Jean Thomas realizează în lucrarea *Marile probleme ale educației în lume* o reprezentativă imagine a celor mai actuale și majore probleme ale educației contemporane.

Apariția acestei lucrări se înscrie pe linia inițiativei Biroului Internațional al Educației — luată imediat după includerea sa în 1969 în UNESCO — de a edita o colecție intitulată „Studii și anchete de educație comparată”, care să realizeze o sinteză a lucrărilor conferin-

țelor internaționale ale educației. Lucrarea are la bază, în principal, tematica dezbătută la cea de-a 34-a sesiune a Conferinței Internaționale a Educației — ce a dezbătut în ședința plenară *Marile tendințe în domeniul educației*, iar ca temă specială *Legătura între educație, pregătirea profesională și posibilitățile de plasare*, în special în ceea ce privește învățămîntul secundar — dar, autorul depășește cadrul acesteia apellînd și la lucrările altor reuniuni internaționale, care tratează probleme de educație, utilizează un mare număr de lucrări și valorifică, totodată, bogata sa experiență**.

* Traducere de Marieta Ghivirigă, Stefan Ghivirigă după: *Les grands problèmes de l'éducation dans le monde. Essai d'analyse et de synthèse* par Jean Thomas, Les Presses de l'UNESCO, Presses Universitaires de France, 1975.

** Jean Thomas, președintele Comisiei naționale franceze pentru UNESCO, a îndeplinit funcția de subdirector general în cadrul UNESCO, apoi de inspector general al instrucțiunii publice la Ministerul francez al Educației Naționale.

cuplată cu un efort permanent de obiectivitate în prezentarea diferitelor politici în domeniul educației.

Considerată ca un important factor de dezvoltare economico-socială, educația cunoaște în întreaga lume numeroase și profunde transformări. Schimbarea în domeniul educației se impune ca un proces obiectiv, ca o condiție necesară a progresului și este amplu tratată în primul capitol al lucrării *Educația în schimbare*. Diversitatea reformelor în domeniul educației ilustrează încercarea fiecărei țări de a răspunde acestei necesități de schimbare în conformitate cu condițiile sale specifice.

Cu toate eforturile făcute în scopul îmbunătățirii activității educative autorul menționează existența unor probleme nerezolvate, precum: 1. pierderile școlare, 2. întârzierile școlare, 3. factori de inegalitate, 4. handicapurile datorate unor deficiențe fizice sau mentale, și 5. inadaptarea sistemelor de învățământ, ultima problemă fiind apreciată ca cea mai amplă și mai importată. Astfel, în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare planificarea în domeniul învățământului nu s-a dovedit pe deplin adaptată la nevoile societății, iar în țările dezvoltate majoritatea tinerilor după absolvirea studiilor nu sînt pregătiți pentru a exercita direct o profesie.

Educația are în principal menirea de a pregăti forța de muncă necesară economiei, dar ea — afirmă cu deplin temel autorul — nu se poate limita și nici nu se poate subordona doar necesităților economiei.

Capitolul al doilea *Învățământul secundar, formarea profesională și încaadrarea în muncă* — punind în discuție evoluția și necesitatea corelației dintre dezvoltarea economico-socială și orientarea învățământului — relevă numeroase aspecte care au un cîmp larg de manifestare, dar rezolvarea lor eficientă depășește competența autorităților din învățământ. Autorul consideră că educația trebuie să fie integrată politicilor globale de dezvoltare, rezolvarea problemelor educației să se facă prin colaborarea învățământului cu departamentul muncii. În acest sens, experiența statelor socialiste este considerată de autor pozitivă în rezolvarea problemelor educaționale deoarece „planificarea educației se integrează într-o politică globală a dezvoltării economice, sociale și culturale” (p. 34).

Problema orientării profesionale continuă să polarizeze atenția specialiștilor și cu toate că se pune diferit de la țară la țară, autorul afirmă că un anumit număr de condiții se cer a fi îndeplinite și anume: 1. orientarea să nu fie prematură, dar nici să nu se facă prea târziu; 2. necesitatea creării unor servicii specializate în scopul informării asupra profesilor; 3. orientarea nu trebuie să aibă un aspect negativ, chiar dacă canalizează for-

marea elevului; 4. orientarea să fie rezultatul unei mai largi și efective colaborări între experți, familie și elevi; 5. orientarea să nu fie considerată ca definitivă, în cazul unei erori reorientarea să se poată realiza prin existența unor posibilități de trecere la diferitele filiere ale învățământului.

Adoptarea unui nou învățământ, o bună orientare profesională, trebuie să asigure prin intermediul școlii absolvenții capabili a se integra rapid în activitatea productivă. Școala, ca subsistem al sistemului social global, nu poate rezolva singură toate problemele, nu se poate izola, ci trebuie să aibă un caracter deschis, să se afle într-un contact permanent cu realitatea socială.

Învățământul superior — tratat special în capitolul al treilea — cunoaște, de asemenea, unele neajunsuri ce-și așteaptă rezolvarea, cum ar fi existența unor „deficiențe de orientare, inegalitate a șanselor, pierderi de efective, dezechilibrul între învățământ, formare profesională și posibilități de încadrare în muncă” (p. 49).

Pornind de la constatarea că în condițiile actuale învățământul superior nu poate cuprinde pe toți cei care sînt dotați, autorul susține necesitatea promovării unor modalități variate de acces al adulților la educație, deoarece organizarea unei educații permanente a adulților devine o cerință esențială a lumii contemporane.

Dintre diferitele accepții date educației permanente, care merg de la înțelegerea acesteia fie ca „o perspectivă a educației” sau o „stare de spirit”, Jean Thomas o consideră semnificativă și cuprinzătoare pe cea a Comisiei internaționale asupra educației, care consideră educația permanentă un principiu. „În educație nu se poate identifica o parte permanentă, deosebită de rest, și care nu s-ar include în ea. Cu alte cuvinte, educația permanentă nu este nici un sistem, nici un domeniu educativ, ci principiul pe care se bazează organizarea globală a unui sistem, și deci elaborarea fiecăreia din părțile sale” (p. 79—80). Educația permanentă, deci, nu trebuie confundată cu educația adulților, ci ea va fi principiul care va sta atît la baza învățământului, cit și a educației adulților.

În capitolul cinci se încearcă o succintă prezentare a *Raportului Comisiei internaționale pentru dezvoltarea educației*, a UNESCO difuzat în 1972 în lucrarea *A învața să fii**, care este rodul unei ample colaborări internaționale. Raportul a oferit un bogat și util material de reflecție, pe baza căruia UNESCO să-și orienteze activitatea viitoare din domeniul educației iar statele și guvernele membre să-și jaloneze programele politicii educaționale. În

* *Apprendre à être*, E. Faure ș.a., Paris, UNESCO, Fayard, 1972.

condițiile actualei revoluții științifice și tehnice, se impune ca în formarea omului contemporan să se acorde o mai mare atenție formării profilului său moral, oferindu-i o largă deschidere umanitară, pentru că se constată un dezechilibru „între puterea conferită oamenilor de cuceririle științei și puțină înțelepciune de care dispun pentru a-și stăpîni puterea și a o pune în slujba fericirii lor” (p. 92).

Strategia în domeniul educației este prin esență o problemă națională, de aceea orice încercare de extrapolare mecanică, orice import de modele străine fără discernămint este condamnat și cu efecte nedorite. La baza dinamicii educației Comisia propune două cuvinte-cheie: alternative și inovații.

Cu toate că educația este în principal o problemă națională cooperarea internațională este necesară atât pentru depășirea limitelor în domeniul pregătirii tinerei generații, cât și pentru acordarea asistenței și ajutorului țărilor în curs de dezvoltare. Inegalitatea în cadrul programului general de dezvoltare se menține și la nivelul educațional, înfăptuirea unei noi ordini internaționale în domeniul educației se impune cu necesitate și poate atenua decalajele care se manifestă și în plan educațional.

Ultimul capitol al lucrării, *O criză a cooperării internaționale?*, constată cum se realizează efectiv cooperarea internațională în domeniul educației. Comisia apreciază că se manifestă „în ceea ce privește cooperarea în materie de educație, o criză paralelă cu cea prin care trece în acest moment ajutorul internațional pentru dezvoltare” (p. 115). Din punctul de vedere al cooperării intelectuale nu se poate vorbi de existența unei crize în domeniul cooperării internaționale, criza se resimte totuși în ajutorul material pentru educație, în special pentru țările în curs de dezvoltare.

Concluzia finală a studiului, că educația este un important și necesar factor al dezvoltării, militază ca educația să înceteze de a mai fi doar un mijloc, ea trebuind să contribuie la

formarea plenară a omului în accepția devisei Comisiei internaționale asupra dezvoltării: „a învăța să fii”. Totodată, programul activității educative trebuie să fie elaborat de fiecare țară pe baza confruntării cu necesitățile concrete și a valorificării experienței internaționale, politica educațională să se imbine armonios în ansamblul politicii de dezvoltare economico-socială.

Adoptarea noii legi a învățămîntului în țara noastră a reținut atenția tuturor oamenilor muncii, a specialiștilor, iar prin confruntarea cu problematica învățămîntului în lume — surprinsă de autor în această lucrare* — constatăm cu satisfacție modul creator, original al experienței românești în domeniul educației, care probează caracterul său deschis, dinamic, receptiv la tot ce este nou și progresist.

Putem afirma că lucrarea lui Jean Thomas răspunde obiectivului propus, de a surprinde principalele direcții de dezvoltare ale educației contemporane și semnalează diverse aspecte care frânează sau stînjesc buna desfășurare a activității educative. Autorul nu-și propune, nici nu ar fi fost posibil, să ofere soluții pentru rezolvarea tuturor problemelor educaționale, principalul merit constă în modul deschis de punere a lor, în jalonarea principalelor tendințe și a măsurilor ce trebuie întreprinse pentru a preîntîmpina sau a îndrepta aceste deficiențe. Credem că efortul autorului a avut o largă rezonanță, deoarece oferind o imagine globală a situației educației în lume, pe baza unui bogat material statistic și bibliografic, informează și antrenează opinia publică la inițiative în direcția unor ample acțiuni de depășire a limitelor manifestate în planul educației.

M. Stancu

* Aprecîem drept pozitiv sprijinul acordat de Comisia națională a R. S. România pentru UNESCO în apariția acestei lucrări în limba română.

CLAUDE JAVEAU, BERNADETTE LEGROS-BAWIN, *Les sondages en question*, Bruxelles, Editions A. De Boeck, 1977

Faptul că sondajul este la modă reprezintă o evidență recunoscută de multă lume. Ceea ce se cunoaște mai puțin sînt consecințele proliferării acestei tehnici de abordare sociologică a realității. Este vorba de pericolele generate de utilizarea abuzivă a sondajelor care a con-

duc la credința extrem de dăunătoare spiritului științific că ori de cîte ori există posibilitatea de a formula cîteva întrebări și de a ruga pe cîteva oameni să răspundă la ele, avem de-a face în mod necesar cu un obiect real de cunoaștere. Tot astfel, se consideră adeseori că dacă

această posibilitate lipsește, obiectul cunoașterii nu există, deci demersul științific este nejustificat.

În sociologie, ca și în alte științe, comentariul faptelor este întotdeauna subordonat construcției, adică problemelor de metodă, dar „drumul” folosit pentru a ajunge la un rezultat decurge numai dintr-o alegere teoretică. Este o iluzie a crede că opțiunea pentru o tehnică de investigație ca și punerea sa în aplicare sînt neutre din punct de vedere epistemologic. O asemenea pledoarie fac cei doi autori ai lucrării *Les sondages en question* — dintre care primul este președintele Asociației sociologilor belgieni de limbă franceză — care au optat pentru o perspectivă „documentară și critică” asupra teoriei și practicii sondajului. Claude Jayeau și Bernadette Legros-Bawin insistă asupra unor confuzii larg răspindite încercînd să le explice într-o manieră adecvată, extrem de folositoare celor care se inițiază în studiul sociologiei, dar nu numai lor. Una din aceste confuzii, arhicunoscută dar insistent repetată, se referă la tendința de a exagera rolul opiniilor colectate în cursul sondajelor și de a le substitui atitudinilor, credințelor colective, ideologiilor care, precum partea subacvatică a unui ghețar, rămîn în adîncurile conștiinței, păstrînd o configurație și o determinare care nu se oferă cu ușurință studiului. Falsa impresie că fiecare opinie recoltată în cadrul sondajului reflectă fidel o atitudine a condus la numeroase extrapolări nejustificate și la destule concluzii aberante.

Nu trebuie apoi să uităm — notează autorii — că în ceea ce privește exprimarea opiniei, se fac simțite o serie de blocaje conștiente și inconștiente care tind să frîneze sau să deformeze redarea părerii unui om. Aceste blocaje pot fi alimentate și de constrîngerile interviului care plasează individul într-o situație artificială, adică foarte îndepărtată de aceea în care trăiește de obicei. În viața cotidiană, orice persoană este încorsetată într-o rețea de obligații sociale, familiale, materiale și culturale pe care sondajul nu le poate reproduce. De aceea „situația de anchetă” este în același timp empatică și conflictuală. Interviul nu reușește decît rareori să se sustragă convențiilor relative la ceea ce poți sau nu poți spune unui necunoscut. Fără îndoială, aceste convenții variază după clasa socială, mediul de proveniență sau de socializare, gruparea etnică, nivelul cultural și sexul celui interogat. Dar relațiile dintre subiect și anchetator păstrează, în esență, un caracter artificial și ambiguu.

O altă confuzie vizează efectul întrebărilor legate de reprezentările celor anchetați asupra poziției lor sociale, acțiunilor întreprinse în cadrul grupului de care aparțin, relațiilor

dintre indivizi și diferite instituții ș.a.m.d. Or, pentru sociolog reprezentările se fixează în funcție de anumite caracteristici ale structurilor sociale, astfel încît orice modificare sau clișaj în interiorul acestora din urmă, neobservată ori receptată inadecvat provoacă imagini false care în sondaje sînt interpretate drept reflectări exacte ale situației indivizilor și grupurilor. A nu raporta reprezentările individuale la existența reală a subiecților înseamnă, în ultimă instanță, a nu sesiza decît un nivel superficial al schimbării sociale, ceea ce contravine scopurilor sociologiei ca știință. Dealtfel sondajele nu surprind dinamica opiniilor ci se rezumă doar la constatări statice, lipsite de dimensiuni prospective.

Un pericol aproape iminent al tehnicii sondajului se leagă de capcanele limbajului și categoriilor utilizate în chestionar. „Nu există nici întrebare și nici înregistrare perfect neutre” spunea Bourdieu. Este vorba de influența masivă a schemei conceptuale și a modelelor de gîndire ale cercetătorului asupra tipurilor de întrebări, asupra accesibilității chestionarului. Autorii lucrării atrag atenția asupra avantajului incontestabil pe care-l dețin grupurile de subiecți dotați cu fluiditate verbală sau cu disponibilități intelectuale superioare. Pe ansamblu, se crează un decalaj între aceste grupuri și alte categorii de anchetați care au într-o mai mică măsură experiența interviului și priceperea de a comunica.

În lucrare se întîlnește părerea că nu e departe timpul cînd legea va impune măsuri de limitare a dreptului de sondaj. Proliferarea acestei tehnici, prezentarea arbitrară, exploatarea ei abuzivă reclamă o reglementare precisă, o deontologie riguroasă. Încă din anul 1972, Senatul francez a discutat o propunere de lege care interzice în timpul campaniei electorale oficiale difuzarea unor rezultate provenite din anchete de opinie. O deontologie a sondajului ar putea subsuma, printre altele, următoarele elemente: nominalizarea instituției sau a persoanelor care finanțează cercetarea, indicarea momentelor de comandă și de realizare a sondajului, intrucît alegerea datei de declanșare poate modifica rezultatele, precizarea condițiilor în care s-a alcătuit chestionarul și s-a ales eșantionul, menționarea unor investigații anterioare sau concomitente ș.a.

Pledînd pasionant în favoarea spiritului științific, pentru respectarea în cercetările empirice a unui veritabil catehism sociologic, fără a fi însă un inventar de sfaturi și rețete sau un ghid practic de sondaje, scrisă accesibil și interesant, lucrarea celor doi autori belgieni se alătură cu mult folos unor contribuții prestigioase din domeniul metodologiei științelor sociale.

Aurel Drăguș

„Bulgarian Journal of Sociology”, volume 1, 1978, Bulgarian Academy of Sciences Press

Primul număr al acestei noi publicații sociologice, cu versiuni echivalente în limbile engleză și rusă, se dorește a fi reprezentativ pentru sociologia din Bulgaria. Fie chiar și numai pentru acest fapt el se impune atenției sociologilor din țara noastră. Dacă adăugăm, însă, că volumul pe care îl prezentăm are un evident caracter programatic, de bilanț și sinteză, putem să apreciem mai adecvat importanța noii publicații pentru cunoașterea nivelului de dezvoltare a sociologiei materialist-dialectice din țara vecină și prietenă, R.P. Bulgaria.

Editat de Institutul de sociologie al Academiei de științe și de Asociația de sociologie din Bulgaria, având apariție anuală (cca. 200 de pagini) și selectând spre publicare mai ales materiale publicate în „Sotsiologichesky Problemi” (revistă de sociologie cu apariție din 1969, șase numere anual), noua publicație își propune — așa cum se precizează în cuvântul editorial — să-l informeze pe specialiștii din alte țări despre preocupările sociologilor bulgari în vederea unei mai bune înțelegeri și cooperări a sociologilor din întreaga lume.

Din 1959, Asociația sociologilor din Bulgaria, care numără în prezent peste 1 100 de membri, este membră a Asociației internaționale de sociologie și participă activ la organismele și activitatea acestora.

Așa cum subliniază prof. dr. Velichko Dobrianov, directorul Institutului de sociologie și redactor șef al noii publicații, în studiul introductiv al volumului, cel de-al XI-lea Congres al P.C. Bulgaria (1976), stabilind strategia dezvoltării societății socialiste în Bulgaria, precizează rolul științelor sociale, în general, și al sociologiei, în special. În activitatea celor douăzeci de unități de cercetare sociologică sînt strîns împletite preocupările general-teoretice și concret-empirice. Prima sarcină a sociologilor bulgari — după opinia lui V. Dobrianov — este aceea de a studia structura socială a societății contemporane din Bulgaria în perspectiva și dinamica sa istorică. În acest sens, s-au avut în vedere schimbările demografice din structura socială și de clasă, dezvoltarea științei, artei și culturii, procesele *mass-media*, conducerea socială, dezvoltarea personalității, familia, tineretul, stilul de viață etc. Datele cercetărilor empirice, în afara utilizării lor în procesul deciziei politice la nivel local sau național, servesc generalizărilor teoretice, astfel încît este caracteristic pentru sociologia bulgară — ca și pentru sociologia din alte țări socialiste — efortul de integrare creatoare a teoriei sociologice cu practica

construcției socialiste. În concepția sociologilor bulgari, funcția critică a sociologiei marxist-leniniste izvorăște din „mecanismul immanent al autoguvernării”, critica și autocritica fiind instrumente ale conducerii efectiv democratice. Pentru realizarea deplină a acestei funcții, sociologii bulgari consideră că este necesar să se stabilească indicatorii specifici pentru măsurare (indicatori sociali). După opinia lui V. Dobrianov, pentru sociologie, mai mult decît pentru alte științe, este important să existe o strategie științifică și politică în alegerea proiectelor de cercetare, în vederea concentrării și utilizării eficiente a potențialului științific. Temele de cercetare incluse în planul Institutului de sociologie al Academiei de științe din Bulgaria reflectă o echilibrată orientare teoretico-metodologico-aplicativă. Astfel, se prevăd teme ca : a. dezvoltarea teoriei sociologice și studierea istoriei sociologiei ; b. elaborarea, experimentarea și demonstrarea viabilității și validității metodelor de studiu și a cunoașterii sociologice ; c. studierea fenomenelor semnificative din societate ; d. formarea experților în sociologie, capabili de a practica și dezvolta sociologia ca știință ; e. acordarea de asistență teoretică și metodologică diferitelor unități de cercetare sociologică (p. 11).

Toate aceste proiecte de cercetare dau sentimentul promovării puternice în țara socialistă vecină și prietenă, R. P. Bulgaria, a sociologiei ca știință, creșterea rolului ei în viața societății pe măsura orientării sociologiei spre nevoile practicii.

Dezvoltarea cercetărilor sociologice empirice în Bulgaria — prezentată de Boris Chakalov, profesor asociat la departamentul de sociologie al Facultății de Filozofie de la Universitatea „Kliment Ohridski” — impresionează prin bogăția tematică și lărgirea continuă a domeniilor de investigație. Așa cum precizează B. Chakalov „promovarea sociologiei este o expresie a depășirii dogmatismului și reinstaurării abordării creative în teoria marxist-leninistă” (p. 152). În dezvoltarea cercetărilor sociologice empirice în Bulgaria socialistă pot fi identificate — după opinia prof. B. Chakalov — două etape : pînă la 1968 și după (în iulie 1968 a avut loc Plenara CC al PCB în care s-au stabilit sarcinile creării unui sistem de informații sociale cu conținut economic, sociologic, demografic și alte date despre variatele aspecte ale sistemului integrator al realității sociale în vederea conducerii științifice a societății). Premergător acestei date semnificative în istoricul dezvoltării

cercetărilor sociologice empirice și în istoria construcției socialismului în Bulgaria, s-au purtat discuții teoretice pentru elucidarea conceptului de „cercetare sociologică empirică” și au fost realizate două mari proiecte de cercetare, care au constituit baza participării sociologilor bulgari la congresele mondiale de sociologie de la Evian și Varna. Este vorba de *Cercetarea sociologică a fenomenului religios în Bulgaria* (1962) și *Cercetarea sociologică asupra orașului și satului* (1968).

Crearea unui mare număr de institute și unități de cercetare sociologică, concomitent cu organizarea, în 1968, la Institutul de sociologie, a primelor cursuri de sociologie pentru absolvenții Facultății de filozofie și apoi la alte institute pentru alte categorii de absolvenți ai învățământului superior (economie politică, statistică ș.a.) a făcut ca anual în Bulgaria să se desfășoare peste 150 de cercetări sociologice cu caracter aplicativ. Se estimează că 36 % din cercetările desfășurate sunt direct legate de activitatea de organizare și propagandă de partid, 31 % vizează producția materială: forța de muncă, disciplina de producție etc., 19 % abordează problemele populației, educației și ale tineretului, 14 % se concentrează asupra religiei, culturii, artei etc.

În prezent, în Bulgaria cercetarea sociologică empirică este coordonată printr-un *Sistem național al cercetărilor sociologice concrete și informație sociologică* (pus la punct în 1974), care include și o bancă de date sociologice. În acest fel, se realizează: a. coordonarea cercetărilor în funcție de temă, timp, loc; b. unificarea științific-metodologică; c. unificarea și prelucrarea computerizată a informațiilor sociologice; d. validitatea informațiilor sociologice și e. economii în documentarea, pe plan național, prin datele obținute din cercetările sociologice și psihosociologice (p. 157).

În afara materialelor informative și de analiză a stadiului de dezvoltare pe plan național a sociologiei „Bulgarian Journal of Sociology” cuprinde și o serie de studii teoretice, ca și rezultatele unor cercetări sociologice de teren. Dintre studiile teoretice, reține atenția contribuția dr. Mincho Draganov la analiza raporturilor dintre psihologia socială și alte științe sociale. Trecind în revistă diferitele puncte de vedere, dr. M. Draganov apreciază că psihologia socială nu este o ramură a psihologiei (punct de vedere susținut în literatura materialist-dialectică de K.K. Platonov, E.V. Sorohova, A.V. Petrovsky), dar nici a sociologiei (poziție adoptată între alții de V.N. Kolbanovsky, A.A. Goryacheva, G.V. Ossipov), structurându-se în prezent

ca disciplină științifică autonomă (vezi și V.P. Rozhin, B.D. Parigin, V.B. Olshansky), cu obiect de studiu propriu: mentalitatea socială.

Structura socială și structura de clasă sunt analizate sub raport teoretic de prof. dr. Zhivko Chavkov, președintele Asociației de sociologie din Bulgaria — cu referire la societatea socialistă și, în special, la clasa muncitoare, la structura de clasă din R.P. Bulgaria. În volum apar mai multe studii care încearcă o comparație sub acest aspect pe plan internațional. În acest sens menționăm în mod deosebit studiul prof. dr. Vassil Ivanov.

Dintre problemele sociologice ale societății contemporane din Bulgaria în *Journal* sînt dezbătute, pe lângă cele ale structurilor sociale, problemele legate de rolul artei, (dr. Krastyo Goranov) și al științei în dinamica socială (Iliya Naumov). Pe baza unor studii concrete, sînt prezentate posibilitățile de studiere a reacției diferitelor categorii de personal față de introducerea sistemelor automatizate de conducere a întreprinderilor (Vassil Danov și Dimitar Loukanov) și modalitatea concretă de măsurare a atitudinilor specialiștilor din agricultură față de profesiunea lor (Jordan Kapitaniski). Ultimul studiu beneficiază de un aparat matematic modern, lărgind nu numai problematica studiilor sociologice spre un domeniu de activitate mai puțin explorat (agricultura), dar și modalitățile specifice de investigare.

Mai puțin reprezentată, problematica metodologică nu lipsește totuși din volum. La fel, materialele de critică a orientărilor sociologice burgheze (vezi studiile lui Atanas Atanasov și Nikolai Genov).

Din dorința de informare mai completă a celor interesați, responsabili volumului pe care îl prezentăm, prof. dr. Velicho Dobriakov și Radil Vassilev, au selectat și o serie de materiale despre integrarea socială, standardul de viață, problemele sociale ale reconstrucției și modernizării planificate, care, rezumate, întregesc imaginea despre amploarea mișcării sociologice din Bulgaria. În același scop, în finalul volumului, este prezentată o bibliografie selectivă a articolelor publicate pînă în 1977 în „Sotsiologhieski problemi” (peste 370 de titluri).

Parcurend sumarul noii publicații sociologice din Bulgaria, nu poți să nu trăiești sentimentul tonic al identității sociologiei materialist-dialectice și al dezvoltării ei integrate construcției societății socialiste.

S. Chelcea

Academia „Ștefan Gheorghiu”